

บทคัดย่อ

การอนุญาตตุลาการของไทยมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน มากกว่าสองร้อยปี นับแต่มีการบังคับใช้กฎหมายตราสามดวง จนมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478 มาตรา 210-222 และมีตราพระราชบัญญัติอนุญาตตุลาการ พ.ศ. 2545 ขึ้น โดยพระราชบัญญัติอนุญาตตุลาการดังกล่าว มีบทบัญญัติที่กำหนดให้สัญญาระหว่างหน่วยงานของรัฐกับเอกชนสามารถทำการอนุญาตตุลาการได้ ซึ่งปรากฏว่า มีข้อพิพาทที่จำนวนทุนทรัพย์ที่พิพาทสูงจำนวนมากที่อนุญาตตุลาการมีค่าชี้ขาดให้หน่วยงานของรัฐแพ้และจ่ายค่าเสียหาย ทำให้เกิดความไม่เชื่อถือและไว้วางใจในการ อนุญาตตุลาการ เนื่องจากคดีที่ทุนทรัพย์สูงกระทบกับประโยชน์ของประชาชน และมีแนวคิดที่จะเพิ่มโทษอนุญาตตุลาการในสัญญาระหว่างรัฐกับเอกชน และที่การอนุญาตตุลาการตัดสินให้ภาครัฐแพ้คดี จึงไม่ควรที่จะมีการอนุญาตตุลาการในสัญญาทางปกครอง ซึ่งแนวคิดดังกล่าวกระทบต่อการดำเนินการในชั้นอนุญาตตุลาการกระทบต่อผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน แนวทางการระงับข้อพิพาทโดยอนุญาตตุลาการในสัญญาภาครัฐกับเอกชนของประเทศไทยในภายหน้านั้นควรจะดำเนินการดังนี้คือ ประการแรกให้ใช้การอนุญาตตุลาการในสัญญาระหว่างรัฐกับเอกชนเช่นปัจจุบันตามพระราชบัญญัติอนุญาตตุลาการ พ.ศ. 2545 มาตรา 15 ซึ่งจะมีประโยชน์มากกว่า ประการที่สองการไม่ให้ข้าราชการประจำเป็นอนุญาตตุลาการนั้นจะก่อปัญหาการขาดแคลนอนุญาตตุลาการที่มีความรู้ความสามารถ ประการที่สามอนุญาตตุลาการจะต้องมีความซื่อสัตย์มีความเป็นอิสระและความเป็นกลาง ประการที่สี่ หน่วยงานภาครัฐจะต้องพัฒนาการทำสัญญาการยกร่างสัญญาที่ไม่ทำให้เสียเปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง การปฏิบัติตามสัญญาที่ตรงไปตรงมามีเอกสารที่เกี่ยวข้องที่สามารถใช้ในการต่อสู้คดีได้รับพิชชอบไม่ว่าจะเป็นภาคการเมืองหรือราชการประจำจะทำให้รักษาผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนได้มากและประการสุดท้ายในส่วนของภาคเอกชนก็ต้องมีการศึกษาเรื่องการใช้การอนุญาตตุลาการในสัญญาทางปกครองเช่นกัน

ABSTRACT

Thai Arbitration Law has its own history more than 200 years, from the Three Seal Code to the Civil Procedure Code and finally the Arbitration Act 2002. The Arbitration Act states that the parties to the contract shall be bound by such arbitration agreement. There are many disputes in which the government agency loses so that the Government wishes to prohibit the use of arbitration in any concession contracts. The aforesaid will cause much more problem to the use of arbitration and will be affected to the nation and people. The way to settle the dispute in this contract should be as follows: First, the use of arbitration according to article 15 shall be more beneficial. Second, the prohibition of the appointment of state officers to act as arbitrators will cause the lack of high quality arbitrators. Third, the arbitrators shall act and perform his duty which independence and impartiality. Fourth, state agencies shall develop their skill and talent in drafting and using the arbitration as a means to settle concession disputes and finally private parties should learn to use arbitration as well.

อนุญาโตตุลาการในสัญญา ระหว่างรัฐกับเอกชนในอนาคต

ปรัชญา อยู่ประเสริฐ*

ความเป็นมา กฎหมายว่าด้วยการอนุญาโตตุลาการของไทยมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานตามหลักฐานที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวงมาประมาณสองร้อยปีแล้ว จนกระทั่งถึงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 210-222 พ.ศ. 2478 และมีพระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการ พ.ศ. 2530 ที่ต่อมามีการแก้ไขโดยการยกเลิกและออกมาเป็นพระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการ พ.ศ. 2545 ฉบับปัจจุบันภายหลังจากการจัดตั้งศาลปกครองขึ้นในปี 2542 โดยพระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการมีบทบัญญัติที่กำหนดให้สัญญาระหว่างหน่วยงานของรัฐกับเอกชนสามารถทำอนุญาโตตุลาการได้ โดยคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดเขตอำนาจศาลได้ชี้ขาดให้มีศาลปกครองเป็นศาลที่มีเขตอำนาจที่มีบทบาทในการช่วยเหลือและตรวจสอบการอนุญาโตตุลาการ ในขณะที่ศาลยุติธรรมเป็นศาลที่มีเขตอำนาจในคดีที่อยู่ในอำนาจศาลยุติธรรม ตลอดเวลาที่ผ่านมามากกว่า 19 ปีที่มีการสนับสนุนการอนุญาโตตุลาการ โดยการก่อตั้งสำนักกระงับข้อพิพาทมีข้อพิพาทระหว่างหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่ผ่านการที่ตัดสินโดยอนุญาโตตุลาการจำนวนหลายร้อยข้อพิพาทปรากฏว่า มีข้อพิพาทที่ใหญ่จำนวนทุนทรัพย์ที่พิพาทสูงจำนวนหนึ่งที่อนุญาโตตุลาการมีคำชี้ขาดให้หน่วยงานของรัฐแพ้และจ่ายค่าเสียหายจำนวนมากทำให้เกิดมีกระแสในเรื่องความไม่เชื่อถือและไว้วางใจในการอนุญาโตตุลาการซึ่งได้แก่อนุญาโตตุลาการผู้ตัดสินคดีตลอดจนนักกฎหมายและเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินคดี เนื่องจากมีคดีหลายเรื่องที่เป็นเรื่องที่ทุนทรัพย์สูงกระทบกับประโยชน์ของประชาชน และมีแนวคิดที่จะเพิ่ม โทษอนุญาโตตุลาการในสัญญาระหว่างรัฐกับเอกชน ที่สำคัญที่สุดคือการทำสัญญาอนุญาโตตุลาการทำให้ภาครัฐแพ้คดี จึงไม่ควรที่จะมีการอนุญาโตตุลาการในสัญญาทางปกครองโดยมีการเสนอแก่ประมวลกฎหมายอาญาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษอนุญาโตตุลาการและพระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการในส่วนที่ห้ามมิให้ใช้การอนุญาโตตุลาการและการกำหนดคุณสมบัติให้ผู้ที่ประกอบอาชีพรับราชการและมีเงินเดือนประจำ

* ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักประธานศาลฎีกา สำนักกระงับข้อพิพาท

ทำหน้าที่อนุญาโตตุลาการ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวน่าจะกระทบต่อการดำเนินการในชั้นอนุญาโตตุลาการที่ท้ายที่สุดจะต้องกระทบต่อผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนในที่สุด ผู้เขียนที่ได้มีโอกาสในการสัมผัสการอนุญาโตตุลาการมาระยะหนึ่งต้องการที่จะร่วมในการดำเนินการในทางที่ถูกต้องพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วน ก่อนที่จะดำเนินการแก้ไขกฎหมายซึ่งอาจจะมีผลกระทบต่อประเทศชาติและประชาชนต่อไป โดยขอมองในหลายๆจุดดังต่อไปนี้

กฎหมายอนุญาโตตุลาการ Arbitration Law ในด้านที่เกี่ยวกับกฎหมายเมื่อก้าวถึงกฎหมายเกี่ยวกับการอนุญาโตตุลาการของไทยแล้วในขณะนี้คงจะแยกได้เป็นกฎหมายใหญ่ๆ 2 ฉบับคือ

1. **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง** มาตรา 210 ถึง 222 ที่บัญญัติสำหรับการอนุญาโตตุลาการในศาลอันเป็นการระงับข้อพิพาทที่มีมานานตั้งแต่พ.ศ. 2478 ต่อจากกฎหมายตราสามดวงและกฎหมายที่เกี่ยวกับวิธีพิจารณาความแพ่งฉบับอื่นๆเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน การอนุญาโตตุลาการในศาลก่อนหน้าที่จะมีการตั้งสำนักงานระงับข้อพิพาทก็มีข้อพิพาทเข้าสู่การพิจารณาของอนุญาโตตุลาการที่ศาลตั้งบ้าง ภายหลังจากการมีพระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการพ.ศ. 2530 สำนักงานระงับข้อพิพาทได้สนับสนุนให้มีการใช้การอนุญาโตตุลาการภายในศาลเพื่อลดปริมาณคดีที่มีการปรับในเรื่องอัตราค่าป่วยการอนุญาโตตุลาการลงจัดให้มีคู่มือกระบวนการพิจารณาในการดำเนินการขึ้น แต่ก็มีการใช้การอนุญาโตตุลาการในศาลน้อยมากเมื่อเทียบกับการอนุญาโตตุลาการนอกศาลตามพระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการ ประกอบกับการพิจารณาคดีในศาลยุติธรรมที่มีการพิจารณาคดีครบองค์คณะและต่อเนื่องอีกทั้งมีการนำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาใช้ทำให้ขณะนี้ศาลสามารถพิจารณาพิพากษาได้รวดเร็วขึ้น แต่ก็มีคดีที่คู่ความตกลงใช้การอนุญาโตตุลาการในศาลแล้วประสบความสำเร็จในการระงับข้อพิพาทโดยใช้เวลาน้อยลงสามารถประกอบธุรกิจได้ต่อไป จึงมีความเห็นว่า มีความจำเป็นที่ต้องใช้การอนุญาโตตุลาการในศาลอยู่และไม่มี ความจำเป็นที่จะแก้ไขโดยตัดส่วนนี้ออกเพื่อยังคงไว้ให้คู่พิพาทสามารถเลือกใช้ได้หากประสงค์จะใช้ตามความเหมาะสมของข้อพิพาท

2. **พระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการฉบับปัจจุบัน พระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการ พ.ศ. 2545** เป็นกฎหมายที่รับกฎหมายแม่แบบคณะกรรมการกฎหมายการค้าแห่งสหประชาชาติที่มีที่มาจากอนุสัญญาว่าด้วยการยอมรับนับถือและบังคับตามคำชี้ขาดอนุญาโตตุลาการต่างประเทศ ค.ศ. 1958 มาใช้โดยมีการเพิ่มเติมในส่วนที่เหมาะสมไม่ได้นำมาใช้ทั้งหมดเช่น การที่ให้อนุญาโตตุลาการออกคำสั่งคุ้มครองชั่วคราว นอกจากนี้เป็นการเพิ่มเติมเรื่องเขตอำนาจศาล การกำหนดให้สามารถทำการอนุญาโตตุลาการระหว่างหน่วยงานของรัฐกับเอกชนสามารถทำได้หากทำสัญญาอนุญาโตตุลาการแล้วต้องผูกพันให้ดำเนินการระงับข้อพิพาทโดยการอนุญาโตตุลาการ และการกำหนดเรื่องการอุทธรณ์ให้อุทธรณ์ต่อศาลฎีกาหรือศาลปกครองสูงสุด

ในส่วนของการอนุญาตตุลาการในสัญญาระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับเอกชนนั้น การกำหนดให้สามารถทำการอนุญาตตุลาการระหว่างหน่วยงานของรัฐกับเอกชนสามารถทำได้ หากทำสัญญาอนุญาตตุลาการแล้วต้องผูกพันให้ดำเนินการระงับข้อพิพาทโดยการอนุญาตตุลาการ¹ แสดงให้เห็นว่า หน่วยงานของรัฐจะไม่ใช้การอนุญาตตุลาการก็สามารถทำได้ อยู่แล้วไม่ใช่ขบถบังคับแต่อย่างใด สามารถใช้คำสั่งทางบริหารโดยมติคณะรัฐมนตรีไม่ให้ทำการอนุญาตตุลาการก็สามารถที่จะกระทำได้โดยไม่มีผลจำเป็นที่จะต้องไปแก้ไขหรือออกกฎหมายใหม่แต่อย่างใด ดังจะเห็นได้จากในหลายหน่วยงานก็ไม่ได้ใส่ข้อสัญญาอนุญาตตุลาการไว้ในสัญญาที่ทำกับเอกชนแล้ว ส่วนผลกระทบจะเป็นอย่างไรก็คงต้องศึกษากันต่อไป

ในกรณีที่หน่วยงานของรัฐประสงค์จะใช้การอนุญาตตุลาการในการระงับข้อพิพาท เช่นกรณีที่สัญญาที่ประเทศไทยไม่สามารถทำได้เองเนื่องจากใช้เทคโนโลยีสูงเช่นรถไฟฟ้า รถใต้ดิน ไม่มีอำนาจต่อรองให้ภาคเอกชนเข้าทำสัญญาโดยไม่ใช้การอนุญาตตุลาการจะอย่างไร นอกจากนี้ในกรณีที่หน่วยราชการไทยต้องการใช้จุดเด่นของการอนุญาตตุลาการในการที่สามารถบังคับคดีได้ในต่างประเทศในกรณีที่คู่กรณีไม่มีทรัพย์สินหรือหลักทรัพย์ในประเทศไทยดังเช่นข้อพิพาทบางข้อที่ การแก้ไขโดยไม่ให้ทำการอนุญาตตุลาการในสัญญาระหว่างหน่วยงานของรัฐจึงจำเป็นหรือไม่ หรือปล่อยให้มันเป็นทางเลือกที่หน่วยงานภาครัฐสามารถที่จะมีความยืดหยุ่นในการเลือกใช้ในกรณีที่เหมาะสมจะดีกว่าหรือไม่ เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาให้รอบครอบมากกว่านี้ นอกจากนี้การเปิดโอกาสให้คู่พิพาทสามารถใช้การอนุญาตตุลาการในการระงับข้อพิพาทยังเป็นประโยชน์ต่อภาพลักษณ์กฎหมายที่ส่งเสริมการค้าการลงทุนของนักลงทุนชาวไทยและชาวต่างประเทศมากกว่า ทั้งยังสอดคล้องกับการเป็นคู่สัญญาที่ดีและน่าคบในการทำสัญญาและอนุสัญญาไม่ว่าจะเป็นพหุภาคีหรือทวิภาคีที่ประเทศไทยเรามีอยู่กับประเทศอื่นๆ จำนวนมาก

ในส่วนของมาตรา 19 ในเรื่องของคุณสมบัติของอนุญาตตุลาการในการที่จะกำหนดให้ห้ามข้าราชการมีเงินเดือนประจำ ไม่ให้เป็นอนุญาตตุลาการและความรับผิดชอบแห่งและทางอาญาของอนุญาตตุลาการนั้นขอนำไปกล่าวในส่วนของอนุญาตตุลาการและความรับผิดชอบของอนุญาตตุลาการ

ในส่วนของการเพิกถอนการบังคับหรือปฏิเสธไม่บังคับให้ตามคำชี้ขาดนั้น เป็นหลักการของอนุสัญญาว่าด้วยการยอมรับนับถือและบังคับตามคำชี้ขาดอนุญาตตุลาการต่างประเทศฉบับกรุงนิวยอร์ก 1958 เกือบทั่วโลกที่ศาลไม่ว่าจะเป็นศาลยุติธรรมหรือศาลอื่นที่เกี่ยวข้องเช่นศาลปกครองสามารถเข้าไปตรวจสอบซึ่งก็เป็นเรื่องที่เหมาะสมในการที่ถ่วงดุลและคานกันระหว่างคำชี้ขาดอนุญาตตุลาการกับศาลที่บังคับตามคำชี้ขาด คำชี้ขาดอนุญาตตุลาการจึงผูกพันแต่ก็ยังไม่เป็นที่สุดคือไม่เด็ดขาดศาลที่เกี่ยวข้องสามารถที่จะเพิกถอนหรือบังคับหรือไม่

¹ พระราชบัญญัติอนุญาตตุลาการ พ.ศ. 2545 มาตรา 15.

บังคับให้ตามคำชี้ขาดก็ได้ตามหลักการของอนุสัญญาดังกล่าวดังจะเห็นได้จากคำชี้ขาดอนุญาโตตุลาการในสัญญาใหญ่ๆ บางเรื่องที่ศาลยุติธรรมและศาลปกครองเพิกถอนคำชี้ขาดและไม่บังคับให้ตามคำชี้ขาด ซึ่งก็เป็นไปตามข้อกฎหมายและข้อเท็จจริงแล้วแต่คดี

ข้อบังคับอนุญาโตตุลาการ Arbitration Rules ในปัจจุบันสถาบันอนุญาโตตุลาการแต่ละแห่งต่างก็มีข้อบังคับว่า ด้วยการอนุญาโตตุลาการของแต่ละสถาบันที่แตกต่างกันออกไปบ้างโดยหลักแล้วจะกล่าวถึง การแต่งตั้งถอดถอนอนุญาโตตุลาการ กระบวนพิจารณา การรักษาความลับ

ข้อบังคับสถาบันอนุญาโตตุลาการ โดยแต่ละสถาบันก็พยายามที่จะปรับปรุงให้ข้อบังคับของสถาบันนั้นทันสมัย สามารถดำเนินกระบวนการอนุญาโตตุลาการไปได้อย่างรวดเร็วราบรื่น ไม่มีข้อขัดข้องหรือติดขัดและบังคับได้ให้มากที่สุดเพื่อดึงดูดให้คู่พิพาทเลือกใช้ ในส่วนของข้อบังคับอนุญาโตตุลาการควรต้องปรับให้สอดคล้องกับข้อบังคับแม่แบบของคณะกรรมการกฤษฎีกาการค้าแห่งสหประชาชาติฉบับที่แก้ไขเพิ่มเติมใหม่ ปี 2006 ที่มีการเพิ่มเติมให้อนุญาโตตุลาการสามารถออกคำสั่งคุ้มครองชั่วคราวได้ สามารถดำเนินกระบวนการได้อย่าง รวดเร็วที่รู้จักและเข้าใจและใช้กันทั่วโลก นอกจากนี้ควรระบุเรื่องการแต่งตั้ง ถอดถอนอนุญาโตตุลาการที่รวดเร็วต่อไป มิฉะนั้นจะเป็นแนวทางในการที่คู่พิพาทใช้ในการประวิงเวลาในการดำเนินการอนุญาโตตุลาการออกไปไม่ว่าจะด้วยเหตุผลอันใดเช่นไม่ให้ตนเองต้องรับผิดชอบ ไม่ต้องรับผิดชอบหรือไม่ต้องแพ้ในข้อพิพาท ฯลฯ อันทำให้เกิดความเสียหายและเป็นที่เป็นที่เบื้อหน้าแก่คู่พิพาทที่เกี่ยวข้องได้ ในเรื่องข้อบังคับนี้ในทุกๆสถาบันที่จัดตั้งเพื่อการอนุญาโตตุลาการก็ต่างพัฒนาและปรับปรุงให้ทันสมัย นอกจากนี้คู่พิพาทยังสามารถตกลงกันกำหนดให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าข้อบังคับที่มีอยู่ได้

อนุญาโตตุลาการ Arbitrators อนุญาโตตุลาการคือผู้ที่มีความรู้และคุณสมบัติตามที่คู่ความตกลงกัน อนุญาโตตุลาการส่วนใหญ่จะมีความรู้และประสบการณ์ที่สูง มาจากผู้พิพากษาที่เกษียณอายุราชการแล้ว พนักงานอัยการ อาจารย์มหาวิทยาลัยนักกฎหมายต่าง ๆ เช่นกฤษฎีกา มหษน อนุญาโตตุลาการในประเทศไทยไม่ได้เป็นอนุญาโตตุลาการอาชีพที่ทำการอนุญาโตตุลาการเพียงอย่างเดียว ส่วนใหญ่ในปัจจุบันนี้ มักจะเป็นอนุญาโตตุลาการที่ได้รับการคัดเลือกจากบุคลากรในระดับสูงในหน่วยงานและองค์กรต่างที่มีประมวผลจริยธรรมในวิชาชีพกำกับการประพฤติและปฏิบัติตนอยู่แล้ว และเชิญให้ขึ้นทะเบียนอนุญาโตตุลาการมิใช่อนุญาโตตุลาการที่มาจาการรับสมัครแล้วคัดเลือก ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ประสบการณ์สูงประสบความสำเร็จในวิชาชีพเป็นที่ยอมรับ หากจะกล่าวกันโดยตรงแล้วอาจจะมากกว่าผู้พิพากษาในบางศาลที่มีอายุราชการน้อยกว่า

ในการอนุญาโตตุลาการในสัญญาภาครัฐกับเอกชน นั้นอนุญาโตตุลาการภาครัฐจะเป็นอัยการเป็น ส่วนใหญ่นอกจากนั้นจะเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยและนักกฎหมาย ในปัจจุบันไม่มีกฎหมายบัญญัติห้ามมิให้พนักงานอัยการหรือข้าราชการเป็นอนุญาโตตุลาการของหน่วยงานภาครัฐ

และศาลปกครองกลางก็ได้มีคำพิพากษารองรับในส่วนนี้ ขณะนี้มีการเสนอกฎหมายห้ามมิให้ข้าราชการที่มีเงินเดือนประจำได้แก่ พนักงานอัยการ อาจารย์มหาวิทยาลัย นิติกร ฯลฯ เป็นอนุญาโตตุลาการในสัญญาระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับเอกชนนั้น จะมีผลต่อการที่พนักงานอัยการ อาจารย์ นักกฎหมายของรัฐไม่สามารถเป็นอนุญาโตตุลาการได้อีกต่อไป ส่งผลให้เกิดการขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ ในการเป็นอนุญาโตตุลาการอย่างมาก

สำหรับอนุญาโตตุลาการของหน่วยงานภาครัฐ นั้นผู้เขียนเห็นว่า การที่จะห้ามมิให้พนักงานอัยการเป็นอนุญาโตตุลาการนั้น มีที่มาจากกรณีที่อนุญาโตตุลาการไม่ว่าจะมาจากฝ่ายใดก็ต้องมีความเป็นอิสระและเป็นกลาง การที่พนักงานอัยการที่จะต้องรักษาประโยชน์ของรัฐอาจจะทำให้เห็นได้ว่ามีผลประโยชน์ทับซ้อนในส่วนของคดี ผลประโยชน์ส่วนตัวในเรื่องการแต่งตั้งการเลื่อนตำแหน่งกระแสดักค้ำจิ้งมากขึ้น อย่างไรก็ตามการที่จะห้ามมิให้พนักงานอัยการเป็นอนุญาโตตุลาการจึงน่าจะเป็นที่เรื่องที่กระทำได้ยาก และเป็นปัญหาในเรื่องความไม่มั่นใจไม่สบายใจในการระงับข้อพิพาทของหน่วยงานภาครัฐ และไม่ประสงค์ที่จะใช้การอนุญาโตตุลาการในการระงับข้อพิพาทระหว่างหน่วยงานของรัฐและเอกชนอีกต่อไป แต่อย่างไรก็ตามหากจะยังคงให้พนักงานอัยการเป็นอนุญาโตตุลาการของหน่วยงานภาครัฐได้แล้ว พนักงานอัยการที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นอนุญาโตตุลาการนั้น ไม่ควรที่จะเป็นพนักงานอัยการที่เป็นผู้กร่างสัญญา เป็นผู้ตีความสัญญา อีกทั้งไม่เป็นผู้บังคับบัญชาผู้ได้บังคับบัญชาโดยตรงที่ทำงานอยู่ที่เดียวกันหรือมีส่วนเกี่ยวข้องในสัญญานั้นแต่อย่างใด นอกจากนี้ภายหลังจากการได้รับการแต่งตั้งเป็นอนุญาโตตุลาการควรจะไม่มีการติดต่อพูดคุยกับคู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งลับหลังฝ่ายใดในด้านข้อพิพาทในขณะที่ได้รับการแต่งตั้งซึ่งคงจะควบคุมและตรวจสอบได้ยากเช่นกัน

สำหรับอนุญาโตตุลาการที่เป็นอาจารย์ภาควิชากฎหมาย วิศวกรรมศาสตร์หรือสาขาอื่นๆ จะมีส่วนช่วยอย่างมากในการสร้างความมั่นใจให้แก่ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนว่าจะทำการชี้ขาดไปตามความรู้ความสามารถทางวิชาการที่สร้างความเป็นธรรมให้แก่ทุกฝ่าย การที่จะไม่ให้ตั้งอนุญาโตตุลาการจากผู้ที่เป็นข้าราชการประจำนั้นน่าจะทำให้สรรหาอนุญาโตตุลาการได้ยากขึ้นมากและไม่สามารถหาผู้ที่มีความรู้ความสามารถในสายวิชาการได้ บุคลากรเหล่านี้จะขาดการพัฒนาการในงานภาคปฏิบัติที่จะนำไปใช้ได้ต่อไป

นอกจากนี้ สำนักงานอนุญาโตตุลาการ ของไทยยังขาดแคลนอนุญาโตตุลาการที่มีความรู้เชี่ยวชาญในภาษาต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งอนุญาโตตุลาการที่ขึ้นทะเบียนไว้ยังมีน้อยมากทำให้ขาดแคลนและเกิดความไม่มั่นใจในการที่จะเลือกใช้อนุญาโตตุลาการในประเทศไทย ดังนั้นจึงต้องพัฒนาอนุญาโตตุลาการในเวทีระหว่างประเทศ และมีการร่วมมือกับสถาบันที่มีความทันสมัยมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับเพื่อสรรหาอนุญาโตตุลาการชาวต่างประเทศที่มีความรู้ความชำนาญมากขึ้น ทะเบียนให้มากขึ้น แต่การจะเชิญชวนให้มาเป็นอนุญาโตตุลาการก็ต้องมีกฎหมายในการที่จะ

สนับสนุน และสร้างความเชื่อมั่นด้านการอนุญาโตตุลาการว่ามีความคุ้มกันได้เทียบเท่าานาอารยประเทศมีฉะนั้นก็จะสรรหาอนุญาโตตุลาการได้ยากมากขึ้น

การอนุญาโตตุลาการในเวทีระหว่างประเทศ ในการอนุญาโตตุลาการในเวทีระหว่างประเทศนั้นประเทศไทยเคยเป็นและเป็นภาคีใน โปร โตคล หรืออนุสัญญาว่าด้วยการอนุญาโตตุลาการหลายฉบับอนุสัญญาว่าด้วยการยอมรับนับถือและบังคับตามคำชี้ขาดอนุญาโตตุลาการต่างประเทศ ฉบับกรุงนิวยอร์ก 1958 ซึ่งมีสมาชิก มากกว่า 143 ประเทศทั่วโลก นอกจากนี้ประเทศไทยยังมีความตกลงทวิภาคีเรื่องการคุ้มครองการค้าและการลงทุน ที่จะให้การคุ้มครองคนชาติอื่นเหมือนคนชาติตน หากพิพาทจะระงับข้อพิพาทโดยสันติโดยการอนุญาโตตุลาการ กับประเทศต่างๆ มากกว่า 37 ประเทศ เช่น จีน อินเดีย ญี่ปุ่น ฯลฯ อีกทั้งประเทศไทยยังมีความตกลงทวิภาคีเรื่องเขตการค้าเสรี กับประเทศจีน ออสเตรเลีย อเมริกา อินเดีย ญี่ปุ่น ประเทศไทยมีการค้าและการลงทุนในต่างประเทศจำนวนมากเกือบจะทั่วทุกประเทศ เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศที่ผลิตสินค้าเกษตรประเภทอาหาร เสื้อผ้าเครื่องใช้รายใหญ่การระงับข้อพิพาทในระหว่างประเทศจึงยังคงมีความจำเป็นอย่างสูงสำหรับนักการค้าและผู้ลงทุนไทยในการที่จะใช้บริการหากเกิดปัญหาความขัดแย้งและข้อพิพาท

ความรับผิดชอบของอนุญาโตตุลาการ Liability of Arbitrators จากเดิมอนุญาโตตุลาการประเทศไทยไม่มีความคุ้มกันจากความรับผิดในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่ในความรับผิดชอบทางแพ่งในเรื่องละเมิดและความรับผิดทางอาญาในเรื่องฉ้อโกงจนกระทั่งในปัจจุบันตามพระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการ พ.ศ. 2545 ที่บัญญัติให้อนุญาโตตุลาการมีความรับผิดในส่วนคดีแพ่งหากจงใจทำให้คู่ความมีความเสียหายโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อร้ายแรง และรับโทษอาญาจำคุกไม่เกินสิบปีปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาทหากเรียกหรือรับสินบน ซึ่งมีประเทศจำนวนน้อยมากที่บัญญัติกฎหมายในลักษณะเช่นนี้ แม้ว่าจะมองในแง่ดีว่า อนุญาโตตุลาการมีความคุ้มกันมากขึ้นแต่สำหรับอนุญาโตตุลาการที่สั่งสมคุณงามความดีมาเวลายาวนานตลอดชีวิตก็เกิดความวิตกว่าอาจจะมีกรกัณฑ์แก๊งฟ้องร้องเพื่อทำลายน้ำหนักคำชี้ขาดทำให้ต่อไปอาจจะหาอนุญาโตตุลาการได้ยากมากขึ้นกว่าเดิมในคดีเหล่านี้ โดยเฉพาะคดีที่ใหญ่มีทุนทรัพย์สูงและเป็นที่สนใจของประชาชน

ในต่างประเทศเช่นสหรัฐอเมริกา อนุญาโตตุลาการมีความคุ้มกันจากความรับผิดเท่ากับผู้พิพากษาในขณะที่ในประเทศอังกฤษอนุญาโตตุลาการต้องรับผิดหากกระทำโดยประมาท สำหรับประเทศฝรั่งเศสไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ความรับผิดอนุญาโตตุลาการแตกต่างจากผู้พิพากษาโดยต้องรับผิดจากการปฏิบัติหน้าที่โดยไม่มีความคุ้มกันเช่นเดียวกับ สวีเดน สเปน จึงต้องพิจารณาจากสัญญา หรือละเมิด ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ก็เช่นเดียวกัน อนุญาโตตุลาการมีความรับผิดตามสัญญา สำหรับประเทศออสเตรเลียอนุญาโตตุลาการต้องรับผิดหากกระทำโดยเจตนา ประมาทหรือ

ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง ประเทศเยอรมันอนุญาตตุลาการต้องรับผิดชอบเจตนาหรือประมาทอย่างร้ายแรง²

จากการที่มีข่าวการตัดสินคดีอนุญาโตตุลาการหลายคดีที่มีการชี้ขาดให้หน่วยงานภาครัฐแพ้ต้องจ่ายค่าเสียหายให้ฝ่ายเอกชนจำนวนมากนั้น ทำให้เกิดแนวคิดว่าจะต้องให้อนุญาโตตุลาการในสัญญาระหว่างรัฐกับเอกชนมีสถานะเป็นเจ้าพนักงาน และหากตัดสินให้เกิดความเสียหายแก่รัฐจะต้องรับโทษ และหากอนุญาโตตุลาการในสัญญาภาครัฐเรียกและรับสินบนต้องมีโทษในลักษณะเช่นเดียวกันกับผู้พิพากษาตุลาการศาลปกครอง แม้ว่าการตัดสินโดยเรียกหรือรับสินบนจะมีโทษนั้นก็น่าที่จะเป็นเรื่องที่สมควร แต่การที่ให้ต้องรักษาประโยชน์ของรัฐนั้น เป็นเรื่องที่น่าจะต้องพิจารณาและตอบคำถามให้ได้ว่า อนุญาโตตุลาการไม่ว่าจะเป็นอนุญาโตตุลาการที่ฝ่ายใดแต่งตั้งจะต้องมีความเป็นอิสระหรือเป็นกลางใช่หรือไม่ อนุญาโตตุลาการจะดูแลเฉพาะหน่วยงานภาครัฐโดยและต้องดูแลให้ความเป็นธรรมกับเอกชนด้วยหรือไม่ และในศาลไม่ว่าจะเป็นศาลยุติธรรมหรือศาลปกครองศาลเหล่านี้จะดูแลหรือปกป้องผลประโยชน์ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่งได้ ต่างไปจากอนุญาโตตุลาการกระนั้นหรือ นอกจากนี้การเพิ่มเติมโทษของอนุญาโตตุลาการถึงโทษประหารชีวิตซึ่งเป็นโทษที่นานาอารยประเทศเรียกกร้องให้ยกเลิกเนื่องจากมองว่าเป็นโทษอาญาที่ป่าเถื่อนไม่ศิวิไลซ์ แต่ในประเทศไทยก็ยังคงไว้สำหรับอาชญากรรมที่กระทำโดยอาชญากรที่กระทำการโดยทารุณโหดร้ายรุนแรงป่าเถื่อนผิดมนุษย์นั้น ประเทศไทยจะนำความรับผิดชอบและโทษทางอาญาขึ้นประหารชีวิตมาใช้กับอนุญาโตตุลาการด้วยกระนั้นหรือ และจะกระทบต่อการรับเป็นอนุญาโตตุลาการและการอนุญาโตตุลาการหรือไม่ โดยเฉพาะการอนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่น่าคิดว่าประเทศไทยจะเดินไปทางไหน เดินหน้าต่อไปหรือถอยหลังกันแน่

สถาบันอนุญาโตตุลาการ สถาบันที่ให้บริการระงับข้อพิพาทโดยการอนุญาโตตุลาการในคดีทั่วไปนั้นในแต่ละประเทศมักจะมีสถาบันอนุญาโตตุลาการอย่างน้อยหนึ่งแห่งตามขนาดและความนิยมในการใช้ออนุญาโตตุลาการของประเทศนั้นๆ สำหรับในประเทศไทยขณะนี้มีสถาบันอนุญาโตตุลาการที่เปิดดำเนินการมาแล้วมีสองแห่ง คือสถาบันอนุญาโตตุลาการ สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม ที่เปิดดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2533 ในสมัยที่เป็นสำนักงานอนุญาโตตุลาการ กระทรวงยุติธรรม และสถาบันอนุญาโตตุลาการสภาหอการค้าไทยที่เปิดดำเนินการมาก่อน ขณะนี้ยังอยู่ระหว่างในการก่อตั้งอีกหนึ่งสถาบันคือสถาบันอนุญาโตตุลาการตามพระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการ พ.ศ. 2550 ภายใต้การดำเนินการของกระทรวงยุติธรรม นอกจากนี้ยังมีกรอนุญาโตตุลาการที่ระงับข้อพิพาทในอาชีพหรืองานที่รับผิดชอบเช่น สำนักงานคณะกรรมการกำกับตลาดหลักทรัพย์ กรมทรัพย์สินทางปัญญา กรมการประกันภัย ดังนั้นจะเห็นได้

² Anastasia tsakatoura, *The immunity of arbitrators*, at <http://www.inter-lawyer.com/lex-e-scripta>, (last visited August 8, 2010).

ว่า มีการใช้การอนุญาตตุลาการในการระงับข้อพิพาทมากขึ้น ซึ่งเป็นผลดีในการที่ผู้ใช้ที่มีความรู้
เชี่ยวชาญในการระงับข้อพิพาทและลดปริมาณคดีในศาล

ศาลที่บังคับตามคำชี้ขาด การอนุญาตตุลาการในสัญญาทางปกครองนั้นศาลที่ช่วยเหลือ
และตรวจสอบการอนุญาตตุลาการนั้นคือศาลปกครองที่มีบทบาทในการช่วยเหลือการ
อนุญาตตุลาการ ตั้งแต่การแต่งตั้ง ถอดถอนอนุญาตตุลาการการออกหมายเรียก การออกคำสั่ง
คุ้มครองชั่วคราว และเมื่อมีคำชี้ขาดแล้วศาลปกครองก็ช่วยเหลือในการตรวจสอบการอนุญาตตุลาการ
ด้วยการเพิกถอนคำชี้ขาดหรือการปฏิเสธไม่บังคับตามคำชี้ขาดหรือการบังคับตามคำชี้ขาด
อนุญาตตุลาการ ถ้าเห็นว่าคำชี้ขาดไม่ชอบด้วยกฎหมายขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอัน
ดีของประชาชน ขณะนี้ทั้งศาลยุติธรรมและศาลปกครองก็เข้ามาช่วยเหลือและตรวจสอบการ
อนุญาตตุลาการมากขึ้น

**การรักษาผลประโยชน์ของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เมื่อเปรียบเทียบระหว่างศาล
ยุติธรรมกับศาลปกครองกับการอนุญาตตุลาการ** ศาลยุติธรรมตัดสินตามกฎหมายวิธีพิจารณาและ
กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่เกี่ยวข้อง โดยหลักความเท่าเทียมกันของกลุ่มสัญญา และผู้พิพากษาต้องมิ
ความเป็นอิสระและเป็นกลางในการพิจารณาพิพากษาคดี ส่วนศาลปกครองตัดสินตาม
พระราชบัญญัติจัดตั้งและวิธีพิจารณาคดีศาลปกครองที่ยึดหลักว่ากฎหมายปกครองมีหลักการที่จะ
ปกป้องประโยชน์ของสาธารณและเยียวยาความเสียหายให้แก่ภาคเอกชนที่อยู่ในฐานะที่อ่อนด้อยกว่า
ในขณะที่อนุญาตตุลาการชี้ขาดตัดสิน โดยหลักที่คู่พิพาทมีความเท่าเทียมกันตามสัญญา โดย
อนุญาตตุลาการต้องมีความเป็นอิสระและเป็นกลางจากคู่พิพาทเช่นเดียวกัน การพิจารณาพิพากษา
คดีในศาลยุติธรรมและศาลปกครองจะต้องมีความเป็นอิสระและเป็นกลางและต้องพิจารณาจาก
พยานหลักฐานไม่ว่าจะเป็นพยานวัตถุ พยานเอกสาร พยานบุคคล แล้วชั่งน้ำหนักพยานเหล่านั้น
เช่นเดียวกับการชี้ขาดของอนุญาตตุลาการ ดังนั้นคดีที่ตัดสินโดยศาลกับการอนุญาตตุลาการแล้ว
ผลไม่น่าจะแตกต่างกันมากนัก คดีที่อนุญาตตุลาการตัดสินว่าแพ้จากพยานหลักฐานแล้วศาลก็
น่าจะตัดสินเช่นกันไม่อาจที่จะตัดสินให้ชนะคดีได้ การแพ้คดีของหน่วยงานภาครัฐคงจะต้องดูใน
รายละเอียดว่าเป็นอย่างไร เช่นทำสัญญาไว้อย่างไร การปฏิบัติตามสัญญาเป็นไปอย่างไร การต่อสู้
คดีเป็นอย่างไรพยานหลักฐานเป็นอย่างไร สามารถต่อสู้ได้หรือไม่และข้อเท็จจริงอื่นที่เกี่ยวข้องอีก
หลายประการ คงจะกล่าวไม่ได้ว่าการอนุญาตตุลาการจะทำให้หน่วยงานภาครัฐแพ้คดีทุกคดี จาก
ข้อมูลการชี้ขาดตัดสินคดีก็ปรากฏว่ามีทั้งที่แพ้และชนะคดีไม่ได้แพ้คดีเพียงอย่างเดียว การแก้โดย
การไม่ทำสัญญาให้ทำการอนุญาตตุลาการเมื่อเกิดข้อพิพาทจึงน่าจะยังเป็นการแก้ที่ไม่ตรงจุดทั้ง
กลับยังก่อให้เกิดผลกระทบในด้านอื่นๆ ได้อีก

สรุปและข้อเสนอแนะ

การระงับข้อพิพาทโดยการอนุญาโตตุลาการสำหรับในประเทศไทยมีการใช้มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาในกฎหมายตราสามดวงเรื่อยมา มีการพัฒนาการเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่มีมานาน และพระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการทั้งสองฉบับ ที่มีการแก้ไขข้อขัดข้องหลายประการ เช่น การกำหนดภาษา สถานที่ในการอนุญาโตตุลาการ การแต่งตั้งถอดถอนอนุญาโตตุลาการ การเพิกถอนคำชี้ขาดอนุญาโตตุลาการ และส่วนอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยมีศาลยุติธรรมและศาลปกครองเป็นศาลที่มีเขตอำนาจเข้ามาช่วยเหลือตรวจสอบการอนุญาโตตุลาการ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีการศึกษาและพัฒนาระบบการอนุญาโตตุลาการอย่างมากจนกระทั่งมีความเจริญมาได้ในระดับที่ไม่น้อยหน้าประเทศใดในภูมิภาคนี้ การที่จะเสนอแก้ไขพระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการในส่วนของมาตรา 15 ที่ และ มาตรา 19 จึงมีผลกระทบต่อระบบอนุญาโตตุลาการ เป็นอย่างมากนั้น โดยผู้เขียนสงสัยว่า เป็นการแก้ปัญหาที่ตรงจุดหรือไม่จากที่กล่าวมาข้างต้นการจะดำเนินการปรับปรุงเรื่องการอนุญาโตตุลาการเพื่อหาแนวทางการระงับข้อพิพาทโดยสัญญาอนุญาโตตุลาการในสัญญาภาครัฐและเอกชนของประเทศไทยในภายหน้านั้นควรจะดำเนินการดังนี้

1. ให้ใช้การอนุญาโตตุลาการในสัญญาระหว่างรัฐกับเอกชนเช่นปัจจุบันตามพระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการ พ.ศ. 2545 มาตรา 15 ซึ่งจะมีประโยชน์มากกว่าในการรักษาภาพลักษณ์ทางกฎหมายของประเทศที่ทันสมัยเท่าทันนานาอารยประเทศในการเลือกใช้การระงับข้อพิพาท การที่ประเทศไทยเป็นภาคีในอนุสัญญา สัญญาทวิภาคีกับประเทศอื่นจำนวนมาก แต่กลับไม่ใช้การอนุญาโตตุลาการในหน่วยงานภาครัฐนั้นน่าจะเกิดความเสียหายในเรื่องที่ละโอกาสในการที่จะใช้ประโยชน์จากข้อดีในการระงับข้อพิพาทโดยการอนุญาโตตุลาการเมื่อจำเป็นจะต้องใช้ นอกจากนี้จะทำให้เป็นที่สงสัยความเชื่อถือในความสุจริตใจและความจริงใจในการเป็นคู่สัญญา มากกว่า การที่ให้กระทำการอนุญาโตตุลาการได้แล้วไปกำหนดโดยคณะรัฐมนตรีว่าข้อพิพาทประเภทใดไม่ให้ทำการอนุญาโตตุลาการจึงน่าจะเกิดผลดีมากกว่า

2. การไม่ให้ข้าราชการประจำเป็นอนุญาโตตุลาการนั้นก็เช่นกัน จะก่อปัญหาการขาดแคลนอนุญาโตตุลาการที่มีความรู้ความสามารถ เป็นผลต่อการพัฒนาการบุคลากรทางด้านอนุญาโตตุลาการอีกเช่นกัน ทางแก้ควรที่จะพัฒนาคุณภาพจริยธรรมของอนุญาโตตุลาการ นักกฎหมายในภาคส่วนต่างๆ รวมทั้งบุคลากรทางภาครัฐน่าจะเกิดผลดีมากกว่า

3. การอนุญาโตตุลาการจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับอนุญาโตตุลาการที่จะต้องมีความซื่อสัตย์มีความเป็นอิสระและความเป็นกลางที่อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นจุดที่มักจะถูกกล่าวหาอยู่เสมอ จึงจะต้องคัดเลือกคัดสรรอบรมอนุญาโตตุลาการให้มีความเป็นอิสระเป็นกลางประพฤติตนอยู่ในกรอบแห่งจริยธรรมอย่างเคร่งครัด นอกจากนี้จะต้องมีความรู้ความสามารถเชี่ยวชาญในเรื่องที่ชี้ขาดตัดสินอย่างแท้จริง

4. หน่วยงานภาครัฐจะต้องพัฒนาการทำสัญญาการขกร่างสัญญาที่ไม่ทำให้เสียเปรียบ คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง การปฏิบัติตามสัญญาที่ตรงไปตรงมามีเอกสารที่เกี่ยวข้องที่สามารถจะใช้ในการต่อสู้คดีได้และการต่อสู้คดีที่ดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพได้รับการสนับสนุนทั้งงบประมาณและบุคลากรให้ทัดเทียมกับนักกฎหมายของกลุ่ม จะทำให้สามารถปกป้องรักษาผลประโยชน์ของหน่วยงานภาครัฐได้ นอกจากนี้หน่วยงานภาครัฐจะต้องเข้มแข็งและสร้างมาตรฐานจริยธรรมที่สูงไม่ให้เกิดการแสวงหาผลประโยชน์โดยไม่ชอบจากผู้ที่เกี่ยวข้องหรือรับผิชอบไม่ว่าจะเป็นภาคการเมืองหรือราชการประจำจะทำให้รักษาผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนได้มาก

5. ในส่วนของภาคเอกชนก็ต้องมีการศึกษาเรื่องการใช้การอนุญาตโตตุลาการในสัญญาทางปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุญาตโตตุลาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับเอกชนที่ภาคเอกชนที่มีความอ่อนด้อยกว่าภาครัฐตามหลักกฎหมายปกครองเช่นกรณีที่กระทบประโยชน์สาธารณะและจะต้องทำสัญญาดำเนินการตามสัญญาและตรวจพิจารณาข้อพิพาทให้ถูกต้อง โดยพิจารณาเรื่องที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนเพื่อให้คำชี้ขาดมีผลบังคับได้ต่อไป

ความเห็นและข้อเสนอแนะดังกล่าวข้างต้นของผู้เขียนเป็นความเห็นหนึ่งเท่านั้น การที่จะให้ใช้การอนุญาตโตตุลาการในสัญญาระหว่างหน่วยงานภาครัฐหรือไม่เป็นเรื่องใหญ่ที่กระทบกับระบบกฎหมายและประโยชน์ของประเทศชาติทั้งระบบกฎหมาย เศรษฐกิจ เป็นเรื่องที่รัฐบาลจะต้องพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนรอบครอบในทุกแง่มุม โดยไม่มองเพียงมุมใดมุมหนึ่ง อีกทั้งจะต้องรับฟังความเห็นจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อหาแนวทางที่เป็นที่ยอมรับ และปฏิบัติกันทั่วไป อันจะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับประเทศชาติและประชาชนต่อไป